

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Klaarika Siliksaar
KIUSAMIS- JA OHVRIKÄITUMISE SAGEDUS KUTSEKOOLI
ÕPPIJATE HINNANGUL
Magistritöö

Juhendaja: kaasprofessor Kristi Kõiv

Tartu 2021

Kokkuvõte

Kiusamis- ja ohvrikäitumise sagedus kutsekooli õppijate hinnangul

Käesolevas magistritöös uuriti tava- ja küberkiusamise sagedust kutsekooli õppijate hinnangul ohvri- ja agressoripoolse kiusamiskäitumise kohta. Uuringus osales 280 kutsekooli õpilast, kes täitsid ankeedi. Uuringu tulemuste põhjal selgus, et tavakiusamise üldliikidest (verbaalne, sotsiaalne, füüsiline) esineb kõige sagedamini verbaalset agressoripoolset ja ohvrikäitumist. Visuaalne küberkiusamine (n videoklippide saatmine) agressoripoolse kiusamiskäitumisena kutsekooli õpilaste seas oli sagedasem kui kirjalik-verbaalne (n sõnumite saatmine) küberkiusamine, kusjuures ohvrikäitumise puhul nende küberkiusamisliikide sageduses erinevusi ei täheldatud. Noormeeste agressoripoolse tava- ja küberkiusamiskäitumise üldliikide esinemissagedus oli kõrgem kui neidudel ning neidude puhul oli sotsiaalse ohvrikäitumise esinemissagedus kõrgem kui noormeestel.

Võtmesõnad: tavakiusamine, küberkiusamine, kutsekool, ohver, agressor, nooruk

Abstract

The frequency of bullying- and victimization behaviour among students in vocational schools

In this master's thesis, the frequency of the bullying- and victimization behaviour in the context of traditional bullying and cyberbullying among vocational school students, was studied. The study involved 280 vocational school students who filled out a questionnaire. The results of the study showed that the most frequent form of traditional bullying (verbal, social, physical) was the verbal bullying- and victimization behaviour. Visual cyberbullying (e.g. sending video clips) was more frequent than written-verbal (e.g. sending text messages) cyberbullying among aggressors, while there was no difference in the behaviour of the victims among these cyberbullying forms. The incidences of traditional and cyberbullying behaviour among young males as aggressors were higher than among females, while the social victimization behaviour incidences were higher among females as compared to young males.

Keywords: traditional bullying, cyberbullying, victim, aggressor, vocational school, adolescent

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
Teoreetiline ülevaade.....	6
Kiusamise mõiste ja olemus	6
Kiusamise liigid.....	6
Agressor ja ohver.....	7
Küberkiusamine.....	8
Uuringud kutsekoolis.....	10
Metoodika	11
Valim	12
Mõõteinstrument.....	12
Andmeanalüüs	14
Uuringu protseduur.....	14
Tulemused.....	16
Tavakiusamise ohvri- ja kiusamiskäitumise esinemissagedus kutsekooli õpilastel	16
<i>Kutsekooli õpilaste ohvrikäitumise üldliikide esinemissagedus</i>	<i>16</i>
<i>Kutsekooli õpilaste ohvrikäitumise esinemissagedus kolme ohvrikäitumise üldliigi</i> <i>lõikes.....</i>	<i>17</i>
<i>Verbaalse ohvrikäitumise liikide esinemissagedus</i>	<i>17</i>
<i>Sotsiaalse ohvrikäitumise liikide esinemissagedus</i>	<i>18</i>
<i>Füüsilise ohvrikäitumise liikide esinemissagedus</i>	<i>18</i>
<i>Kutsekooli õpilaste agressoripoolse kiusamiskäitumise esinemissageduse üldliikide</i> <i>lõikes.....</i>	<i>19</i>
<i>Kutsekooli õpilaste agressoripoolse käitumise esinemissagedus</i>	<i>20</i>
<i>Verbaalse agressoripoolse käitumise liikide esinemissagedus</i>	<i>21</i>
<i>Sotsiaalse agressoripoolse käitumise liikide esinemissagedus</i>	<i>21</i>

<i>Füüsilise agressoripoolse käitumise liikide esinemissagedus</i>	22
Küberkiusamine ohvri- ja kiusamiskäitumise esinemissagedus kutsekooli õpilastel.....	22
<i>Kutsekooli õpilaste küberkiusamise ohvrikäitumise esinemissagedus üldliikide</i>	
<i>lõikes</i>	22
<i>Ohvripoolse visuaalse küberkiusamise liikide esinemissagedus</i>	23
<i>Ohvripoolse kirjalik-verbaalse küberkiusamise liikide esinemissagedus</i>	23
<i>Kutsekooli õpilaste küberkiusamise agressoripoolse kiusamiskäitumise</i>	
<i>esinemissagedus üldliikide lõikes</i>	24
<i>Agressoripoolse visuaalse küberkiusamise liikide esinemissagedus</i>	25
Arutelu	27
Töö piirangud ja praktiline väärtus	30
Tänuõnad	31
Autorsuse kinnitus	31
Kasutatud kirjandus	32

Sissejuhatus

Alates koolihariduse andmisest algusest on olnud probleemiks kiusamine. Empiirilisi uurimusi kiusamise kohta hakati tegema 1970-date lõpus (Monks & Coyne, 2011). Enne seda kajastati kiusamist peamiselt ilukirjanduses ning tehti üksikuid isoleeritud uurimusi (Kõiv, 2006).

Kiusamine on selline agressiivne käitumine, millel on kolm kindlat tunnusjoont: agressiivne käitumine on korduv ja toimub pika perioodi vältel; agressiivne käitumine on tahtlik ja tekitab vaimset või füüsilist kahju; ohvri ja kiusaja vahel eksisteerib tasakaalutus võimusuhetes (Olweus, 1999). Tasakaalutus võimusuhetes kiusamisel võib väljenduda selles, et ohver on kiusajast füüsiliselt nõrgem; kiusatav tajub ohvrit füüsiliselt või vaimselt nõrgemana; esineb arvuline erinevus ohvri ja kiusajajate vahel (Kõiv, 2001).

Sotsiaalsete suhete hoidmiseks on vaja kübermaailma, mis annab aga laste kätte võimsad vahendid, mille abil kiusata. Küberkiusamise teevad kiusatava jaoks eriti talumatuks ja kiusaja jaoks eriti lihtsaks näiteks asjaolud, et kiusaja on anonüümne, kiusatava võimetus kontrollida kübermaailma, ohver on pidevalt kättesaadav ja publik on laiaulatuslik (Naruskov, 2009). Hoolimata küberkiusamise teema laialdasele käsitlemisele meedias on küberkiusamise termin paljude jaoks endiselt tundmatu (Kowalski & Limber, 2007). Küberkiusamine on korduv ja tahtlik kahju tekitamine, milleks kasutatakse arvuteid, telefone ja muid elektroonikaseadmeid ning tavaliselt esineb tasakaalutus võimusuhetes (Hinduja & Patchin, 2006).

Käesoleva töö autorile teadaolevalt on kutsekoolis varasemalt uuritud nii tavakiusamist (näiteks Välb, 2008) kui ka tavakiusamist ja küberkiusamist ühe uurimuse raames (Kiigemaa, 2015; Tamm, 2015). Kuna kutsekoolides esineb võrreldes gümnaasiumidega kiusamise probleem laialdasemalt (Beilmann, 2017), on oluline viia uurimus läbi kutsekooli õpilaste seas.

Käesoleva uurimuse eesmärgiks on selgitada välja tava- ja küberkiusamise sagedus kutsekooli õppijate hinnangul ohvrikäitumise ning agressoripoolse kiusamiskäitumise kohta.

Teoreetiline ülevaade

Kiusamise mõiste ja olemus

Kiusamist on võimalik defineerida mitmel viisil: tavamõistena; teadusmõistena; õiguslikust aspektist lähtuvalt; kultuurilisest aspektist lähtuvalt; keelelisest aspektist lähtuvalt (Naruskov, 2009). Teadusmõistena on kiusamine agressiivne käitumine, kus tehakse tahtlikult valu või kahju teisele isikule. Kiusamine võib olla nii psühholoogiline kui ka füüsiline ja kiusajaks võib olla üksikisik ja ka grupp (Kõiv, 1999). Kiusamist võib käsitleda ka kui antisotsiaalset ja reegleid rikkuvat käitumist (Olweus, 1995).

Õpilase demokraatial põhiõigus on tunda ennast koolis turvaliselt. Ükski õpilane ei tohiks karta kooli minna hirmus, et teda võidakse ahistada või kahjustada. Ka vanemad ei peaks olema hirmul, et nende lastega koolis niimoodi käitutakse (Olweus, 1995). Kiusamise põhjuseks peetakse õpilase reaktsioonimustrit ja iseloomu ning koolipersonali suhtumine kiusamisse ja käitumine kiusamise korral (Olweus, 1996).

Eestis on kiusamist uuritud ning see on aktuaalne probleem. Alates 1993. aastast on Eestis läbi viidud kooliõpilaste tervisekäitumise uuringut. 2018. aasta uuringu tulemused näitasid et 35% õpilastest vanuses 11-15 eluaastat on kogenud kaasõpilaste kiusamist vähemalt ühe korra viimase paari kuu jooksul (Oja *et al.*, 2019). Süstemaatilise kiusamise olemuse taga on „mitte kitumise“ kultuur (Beilmann, 2017). Viimase 12 kuu jooksul langes kiusamise ohvriks 19% küsitletud õpilastest. Kõige sagedamini kogeti verbaalset ja kaudset kiusamist, näiteks löömist, naeruvääristamist, grupist välja jätmist ja kuulujuttude levitamist. 59% õpilastest rääkis oma kiusamiskogemusest kellelegi teisele, kõige enam vanematele (72%) (Värnik *et al.*, 2015).

Kiusamise liigid

Kiusamist saab liigitada füüsiliseks, verbaalseks ja kaudseks. Verbaalne kiusamine, mida on nimetatud ka psühholoogiliseks või vaimseks kiusamiseks, on näiteks hüüdnimedega nimetamine, karjumine ja süüdistamine (Kõiv, 2006). Kaudse kiusamise puhul manipuleeritakse kellelegi kahju tegemiseks suhete või sõprussuhetega. Kaudne kiusamine, mida võib nimetada suhetega seotud kiusamiseks, hõlmab ka kuulujuttude levitamist ja sotsiaalset tõrjumist (Smith, 2013, 2016). Kiusamist võib toime panna nii mitmete erinevate liikide kombinatsioonina kui ka

ühe liigina. Süstemaatilise ja pikaajalise kiusamise kaudu soovitakse saavutada võimu, prestiiži või asju (Kõiv, 2006).

Infotehnoloogia kiire arengu negatiivse kõrvalmõjuna on kiusamine levinud kübermaailma. Uue põlvkonna esindajate jaoks on kübermaailm lahutamatu ja normaalne osa nende elust (Naruskov, 2009). Pideva ja kiirete muutuste tõttu kübermaailmas ei ole uurijad toonud välja ühtset nimekirja küberkiusamise liikidest. Käitumise liigi järgi võib eristada nelja peamist küberkiusamise liiki: kirjalik- verbaalne (telefonikõned, tekstisõnumid, e-kirjad, vestlused, veebisaidid, sotsiaalmeedia); visuaalne (internetis või mobiiltelefonis komproviteerivate piltide ja videote postitamine, saatmine ja/või jagamine); tõrjumine (sihipärane kõrvalejätmine); teisena esinemine (isikuandmete varastamine ja paljastamine, teise inimese konto kasutamine) (Nocentini *et al.*, 2010).

Küberkiusamine erineb tavakiusamisest mitmel viisil: see sõltub tehnoloogilisest asjatundlikkusest, on enamasti anonüümne, kiusaja ei näe tavaliselt vähemalt alguses ohvri reaktsiooni. Küberkiusamise korral on kõrvalseisjate rolle keerukam määratleda kui tavakiusamisel, mille üheks ajendiks peetakse staatust, mida kiusaja soovib pealtvaatajate hulgas saavutada, kuid küberkiusajal esialgu selline staatus puudub. Küberkiusamise korral võib potentsiaalseid pealtvaatajaid olla oluliselt rohkem kui tavakiusamisel. Küberkiusamise eest on raske põgeneda, kui ollakse langenud selle ohvriks, sest sõnumeid võidakse saata nii arvuti kui ka telefoni teel (Smith, 2012).

Agressor ja ohver

Kiusamiskäitumine on tihti seotud prestiižiga, mis käib kaasas agressori staatusega (Olweus, 1995). On lükatud ümber arvamus nagu oleks agressor sisimas ebakindel. Agressoritel on ebakindluse ja ärevuse tase ebatavaliselt madal või keskmisel tasemel (Olweus, 1996). Tihti õigustatakse agressori kiusamiskäitumist tema vanusega (Beilmann, 2017). Agressor ei käitu agressiivselt mitte ainult oma eakaaslaste suhtes vaid ka täiskasvanute, koolipersonali ja vanemate suhtes. Ohvrite passiivne käitumine kiusamise korral annab agressorile signaali, et ohver on ebakindel ega maksa kätte kui teda solvatakse või rünnatakse. Ohvri väljakutsuv käitumine, aga ärritab teisi ja tekitab pingeid (Olweus, 1996).

Agressorit iseloomustab impulsiivsus ja tungiv vajadus domineerida teiste inimeste üle.

Ta ilmutab ohvrite suhtes vähe empaatiat. Eeldatakse, et agressoril on tekkinud teatav vaenulikkus ümbritseva suhtes. Vaenulikkuse ja impulsside tulemusena võib agressor saada rahuldust teistele haiget tegemise ja kannatuste tekitamisest (Olweus, 1995). Tihti pääsevad agressorid karistusest, isegi kui on olemas ümberlükkamatud asitõendid, sest ohvrid ei kasuta oma seadusest tulenevaid õigusi (Beilmann, 2017). Agressori käitumisel on ka mõõdetav tulemus – agressorid sunnivad tihti ohvreid varustama staatust sümboliseerivate asjade ja muu väärtuslikuga. Võrreldes eakaaslastega on agressoril tõenäosus sooritada edaspidises elus tõsisemid kriminaalseid tegusid neli korda kõrgem. Kui agressor on meessoost, on ta võrreldes meessoost eakaaslastega üldiselt füüsiliselt tugevam, aga võrreldes ohvritega mägratavalt tugevam (Olweus, 1995).

Empiirilistele uurimustele toetudes on ümber lükatud eksiarvamus nagu põhjustaks kiusamist liiga suur õpilaste arv klassis või koolis, võistlemine hinnete pärast või mahajäämus akadeemilises õppetöös ja erinevused õpilaste välimuses. Näiteks arvatakse ekslikult, et õpilased kes on ülekaalulised, prillikandjad, punapead või kellel on omapärane aktsent, võivad langeda kiusamise ohvriks (Olweus, 1995). Ohvritel on välja kujunenud võime leida erinevaid-põhjendusi selle kohta, miks nad ohvriks on langenud ja mida nad oleksid võinud teha, et kiusamist vältida (Beilmann, 2017). Kiusamise ohvriks langemine jätab sügavad jäljed, põhjustades edaspidises elus võrreldes eakaaslastega, kes ei ole kiusamise ohvriks langenud, madalamat enesekindlust ja masenduse sagedasemat esinemist (Olweus, 1995).

Nii ohvritel kui ka agressoritel on raskusi sõprussuhete loomisega (Olweus, 1996). Paljud ohvrid on iseenda kohta loonud „imeliku õpilase„ kuvandi (Beilmann, 2017). Tüüpilist ohvrit iseloomustab ärev ja alistuv reaktsioon kiusamise korral. Poiste puhul lisandub ohvri iseloomustusele ka veel füüsiline nõrkus (Olweus, 1995). Ohvrid on võrreldes eakaaslastega tüüpiliselt ebakindel, ärev, tundlik ja ettevaatlik, reageerides kiusamisele kõrvaletõmbumisega. Algklassides ka nutma hakkamisega (Olweus, 1996).

Küberkiusamine

Küberkiusamiseks nimetatakse kiusamist kaasaegsete tehnoloogiliste vahendite kaudu (Slonje & Smith, 2008). Küberkiusamise defineerimisel on lähtunud Olweus (1999) tavakiusamise definitsioonist. Näiteks Hinduja ja Pachin (2006) lisasid küberkiusamise defineerimisel tavakiusamise mõistele elektroonilise keskkonna mõõtme. Uurijad on skeptilised, kas neid

kriteeriume on võimalik küberkiusamise suhtes kohaldada (Nocentini *et al.*, 2010).

Küberkiusamise definitsiooni on lisandunud anonüümsuse ja avalikkuse kriteerium, mis võimaldab adekvaatsemalt küberkiusamist defineerida (Slonje & Smith, 2008).

Küberkiusamist iseloomustab tasakaalutus võimusuhetes. Kiusaja kõrgema sotsiaalse seisundi või paremate digitaalsete oskuste tõttu puudub ohvril võimekus sundida kiusajat eemaldama internetis ohvrit kahjustavat sisu (Hinduja & Pachin, 2006).

Kuigi küberkiusamine toimub enamasti sotsiaalvõrgustikes, mitte kooli territooriumil, on küberkiusamise osalejad sageli kas samast klassist või koolist, seega tuleb kiusamiskäitumisega tegeleda ka koolis, mitte seda ignoreerida (Smith, 2016). Underwood ja Ehrenreich (2017) on välja toonud, et on väga oluline uurida noorte omavahelist digitaalset suhtlust, millega võivad kaasneda võimalikud riskitegurid, näiteks küberkiusamine. Naruskov (2009) järgi on küberkiusamise vahenditena enim levinud suhtlusportaalid. Kiusamise liikidest oli kõige sagedasem sõimamine verbaalse kiusamisena. Ohvrite sõnul on küberkiusajateks olnud ka neile tundmatud inimesed. Kõige enam räägiti küberkiusamisest sõpradele ning suur hulk ohvreid ei rääkinud kiusamisest kellelegi. Naruskov ja Luik (2015) on leidnud, et poisid ja tüdrukud tajuvad küberkiusamise liikide ja kriteeriumite tõsidust erinevalt, poisid hindasid oluliselt sagedamini tõsisemaks kirjalik-verbaalset küberkiusamist. Samas küberkiusamiskäitumislükide osas soolised erinevused puuduvad. Naruskov (2009) uurimustöös ei leidnud kinnitust hüpotees, et poisid on sagedasemad küberkiusajad ja tüdrukud on sagedasemad küberkiusamise ohvrid.

EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuringu järgi kasutab 9-17-aastastest lastest 97% interneti iga päev. Enamasti on netitegevused seotud kas meelelahutuse või suhtlusega. Samuti on interneti kasutamine oluline osa õppeprotsessist. 23% küsitlusel osalenud lastest oli viimase 12 kuu jooksul kiusamist kogenud. 77% nendest koges kiusamist silmast silma kohtudes, 67% lastest koges kiusamist telefoni teel või internetis. Küsitlusest selgus veel, et 36% küberkiusamist kogenud lastest ei räägi negatiivsest kogemusest kellelegi (Sukk & Soo, 2018). Küberkiusamise ohvrid võivad võrreldes tavakiusamise ohvritega tunda suuremat distressi, kuna nad ei tea kui paljud on näinud neid häbistavat episoodi. Tavakiusamise puhul on ohvril ettekujutus olemas, kui paljude ees teda häbistatud on, aga küberkiusamise puhul on ohver teadmatutes (Slonje & Smith, 2008).

Uuringud kutsekoolis

Eestis on eelnevalt tavakiusamist uuritud enamasti üldhariduskoolide põhiselt (nt. Kuusk, 2020; Kõiv, 2001, 2006) ja erikoolides (Kõiv, 1999, 2001). Küberkiusamist on üldhariduskoolis näiteks varasemalt uurinud Naruskov (2009, 2020). Kutsekooli õpilaste puhul on uuritud antisotsiaalse käitumise erinevate liikide ulatust, kus tulemused näitasid, et kutsekooliõpilased olid enim seotud opositsioonilise- ja staatusega seotud antisotsiaalse käitumisega (Kõiv, 2004). Varasematest uuringutest on selgunud, et kutsekooli õppurite hulgas on vägivaldne käitumine seotud negatiivsete isikuomadustega, kusjuures poistel on seos suurem kui tüdrukutel. Õpilaste antisotsiaalse käitumise põhjuseks on riskantsed suhted kaasõpilastega, koolist puudumine ja ka halvad õpetaja-õpilase suhted (Chen & Astor, 2011).

Kutsekoolide õpilased on rohkem haavatavamad ennast kahjustava käitumise suhtes võrreldes gümnaasiumiõpilastega (Horváth *et al.*, 2018). Kui gümnaasiumiõpilastel on enamasti võimalus pärast koolipäeva lõppu koju minna, siis paljudes kutsekoolis elavad agressorid ja ohvrid samas ühiselamus (Beilmann, 2017). Kutsekooli õpilastele võib kiusamise ohvriks langemine põhjustada vaimse tervise probleeme (Künnapuu, 2020; Beilmann, 2017). Neidudel esineb küberkiusamise tõttu sagedamini internaliseeritud probleeme, noormeestel aga käitumisprobleeme (van Geel & Vedder, 2020). Kiusamine võib viia kutsekooliõpilaste seas ennast kahjustava käitumiseni ning kutsekooliõpilaste seas on sagenenud suitsiidimõtted (Horváth *et al.*, 2018). Tavakiusamine ja küberkiusamine on seotud negatiivsete tagajärgedega ja ohvriks langemine võib takistada noort elus oluliste sammude tegemisel (van Geel & Vedder, 2020). Kutsekooli õppijaid võib mõjutada kiusamiseohvriks langemine nii, et nad katkestavad oma koolitee (Beilmann, 2017).

Uuringud on näidanud, et poisid on kiusamiskäitumisega sagedamini seotud kui tüdrukud, olles nii agressori- kui ka ohvrirollis (Cheraghi & Piskin, 2011; Xu *et al.*, 2020). Kutsekooli õpilased ise peavad kõige tõsisemaks kiusamise üldliigiks füüsilist ja verbaalset kiusamist, kuid vähem tõsiseks peetakse kaudset ja otsest mitteverbaalset kiusamist (Kuusk, 2020).

Kutsekooliõpilaste seas esineb kiusamise liikidest sageli löömist, vara kahjustamist, narritamist ja petmist (Dardiri *et al.*, 2020). Poisid on rohkem seotud füüsilise ja verbaalse kiusamisega, näiteks teiste ähvardamise ja hirmutamisega. Samas tüdrukute puhul on sagedasem suhetega seotud kiusamine ja küberkiusamine, näiteks kuulujuttude levitamine ja sotsiaalmeedias teistele halvasti

ütlemine. (Xu *et al.*, 2020). Tüdrukute puhul tuleb esile kiusamiskäitumine, mis on seotud välimuse ja teistest erinev olemisega (Beilmann, 2017; Xu *et al.*, 2020).

Kutsekoolides läbi viidud uuringutest on selgunud, et õpilastel, kes veetsid internetis aega rohkem kui 6 tundi päevas, oli suurem küberkiusamiskogemus võrreldes nende õpilastega, kes veetsid internetis alla 2 tunni päevas (Nartgün & Cicioğlu, 2015; Songsiri & Musikaphan, 2011). Noorukid on enim kokku puutunud vihaste ja halvustavate elektrooniliste sõnumitega (Songsiri & Musikaphan, 2011). Sarnaste tulemusteni jõuti Eesti kutsekooliõpilaste seas läbi viidud uuringus, kus kutsekooliõpilaste arvates on küberkiusamise ohvrid eelkõige need, kes kasutavad sagedasti internetti ning jagavad sotsiaalmeedias enda kohta pilte ja infot (Tamm, 2015).

Käesoleva uurimuse eesmärgiks on selgitada välja tava- ja küberkiusamise sagedus kutsekooli õppijate hinnangul ohvrikäitumise ning agressoripoolse kiusamiskäitumise kohta. Lähtudes uurimustöö eesmärgist püstitati järgmised küsimused:

- 1) Milline on erinevate ohvrikäitumise liikide (füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne kiusamine ning visuaalne ja kirjalik-verbaalne küberkiusamine) esinemissagedus kutsekooli õppijate hinnangul?
- 2) Milline on erinevate agressoripoolse kiusamiskäitumise (füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne kiusamine ning visuaalne ja kirjalik-verbaalne küberkiusamine) esinemissagedus kutsekooli õppijate hinnangul?
- 3) Millised soolised erinevused esinevad erinevate ohvrikäitumise liikide (füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne kiusamine ning visuaalne ja kirjalik-verbaalne küberkiusamine) esinemissageduses kutsekooli õppijatel?
- 4) Millised soolised erinevused esinevad erinevate agressoripoolsete kiusamiskäitumise (füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne kiusamine ning visuaalne ja kirjalik-verbaalne küberkiusamine) esinemissageduses kutsekooli õppijatel?

Metoodika

Käesolev uurimus on kvantitatiivne ankeetküsitluse abil. Kvantitatiivse meetodiga saab uurida suuremat hulka objekte mingis kitsamas aspektis, mille andmete töötlemiseks kasutatakse matemaatilisi meetodeid (Kidron, 2008) ning mille üheks eesmärgiks on tuvastada seaduspärasusi (Õunapuu, 2014). Kvantitatiivse uurimismeetodi eeliseks kvalitatiivse uurimismeetodiga võrreldes on matemaatiliselt mõõdetavad tulemused, mis sisaldavad vähem

uurija subjektiivseid mõjutusi (Cohen, Manion, & Morrison, 2017). Tuginedes eelnevale kasutati kutseõppurite kiusamiskäitumise uurimiseks kvantitatiivset uurimismeetodit.

Valim

Valimi koostamisel kasutati ettekavatsetud valimi põhimõtet, mille puhul lähtutakse uuritavate kaasamisel teatud kindlastest kriteeriumitest (Õunapuu, 2014). Uurimuses osalesid Eesti kutsekoolide õpilased, kes on kutsekoolis õppinud vähemalt 12 kuud. Uurimusse kaasati 21 erineva kutsekooli õppurid. Valimi moodustas 280 õpilast, kellest mehi 51,1% (N=143) ja naisi 48,9% (N=137). Uuritavate vanuseline ja sooline jaotavaus on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Uurimuses osalenud õppurite vanuseline ja sooline jaotuvus protsentides

Vanusegrupp	Noormehed N=143	Neiud N=137	Kokku N=280
16-25 aastat	93,7	88,3	91,1
26-35 aastat	4,2	5,1	4,6
36-45 aastat	0,7	3,7	2,1
46-55 aastat	1,4	0,7	1,1
56 ja vanem	0	2,2	1,1

Mõõteinstrument

Ankeet annab hea võimaluse uurida inimeste käitumismotiive, mõjutatavust ja veendumusi (Kidron, 2008). Lisaks sobib ankeet hinnangute kogumismeetodiks hästi, sest ankeedi vastuseid on statistiliselt hea töödelda ja andmetöötlus on objektiivne (Cohen *et al.*, 2017). Käesolevas uurimuses kasutati kahte uurimisinstrumenti.

Mõõteinstrument tavakiusamise ohvri- ja kiusamiskäitumise mõõtmiseks (Adolescent Peer Relations Instrument – APRI; Parada, 2000; kohandanud eesti keelde: K. Kõiv; pilootuurimus läbi viidud: Vahesalu, 2020) koosnes kolmest alaskaalast – füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne kiusamine, mille alusel mõõdeti eraldi ohvrikäitumist ja agressoripoolset kiusamiskäitumist. Verbaalse ohvrikäitumise liikide sageduse välja selgitamiseks sisaldas ankeet 5 küsimust seoses järgnevaga: *ebaviisakad märkused, nalja tegemine, narritamine, halvasti ütlemine, negatiivsete hüüdnimedega nimetamine, norimine*. Sotsiaalse ohvrikäitumise esinemissageduse kohta sisaldas ankeet 6 küsimust seoses järgnevaga: *sõprussuhetest välja jätmine, kuulujuttude rääkimine, tahtlik välja jätmine, ei olda sõber, kõrvale jätmine,*

eakaaslastest kõrvale jätmine. Füüsilise ohvrikäitumise esinemissageduse välja selgitamiseks sisaldas ankeet 6 küsimust seoses järgnevaga: *asjade tahtlik lõhkumine, tõukamine ja lükkamine, löömine, meelega kokku pörkamine möödumisel, asjadega viskamine, ähvardamine füüsilise vägivallaga*. Verbaalse agressoripoolse kiusamiskäitumise esinemissageduse mõõtmiseks sisaldas ankeet 6 küsimust seoses järgnevaga: *ebaviisakad märkused, halvasti ütlemine, narritamine, teise üle nalja tegemine, norimine, negatiivsed hüüdnimed*. Sotsiaalse agressoripoolse kiusamiskäitumise esinemissageduse välja selgitamiseks sisaldas ankeet 6 küsimust järgnevaga: *juttude rääkimine, et ei meeldiks teistele, sõprussuhetest meelega välja jätmine, kuulujuttude rääkimine, kõrvale jätmine, tahtlik tegevustest välja jätmine, ei kutsuta kaasa*. Füüsilise agressoripoolse käitumise esinemissageduse mõõtmiseks sisaldas ankeet 6 küsimust seoses järgnevaga: *möödumisel meelega kokku pörgatud, asjadega viskamine, löömine, asjade tahtlik rikkumine, tõukamine ja lükkamine, ähvardus füüsiliselt haiget teha*. Uuritaval paluti anda hinnang oma käitumise sageduse kohta viimase aasta jooksul. Enesekohases küsimustikus mõõdeti erinevate kiusamisliikide sagedust Likerti skaalal: mitte kunagi, mõnikord, üks või kaks korda kuus, kord kuus, mitu korda nädalas, iga päev. Hiljem need vastusevariandid kodeeriti vastavalt: 1- mitte kunagi; 2- mõnikord; 3- üks või kaks korda kuus; 4- kord kuus; 5- mitu korda nädalas; 6- iga päev.

Küberkiusamise ohvri- ja kiusamiskäitumise uurimiseks kasutati APRI (Parada, 2000) muudetud versiooni, kuhu oli lisatud küsimused, mis moodustasid kaks alaskaalat – visuaalne ning kirjalik-verbaalne (Revised Adolescent Peer Relations Instrument – Bully and Target (RAPRI-BT: Griesel et al., 2008) tõlge- tagasitõlge: Kristi Kõiv; adapteerimine pilootuurimusena antud töö raames. Ohvripoolne visuaalne küberkiusamine sisaldas 5 küsimust seoses järgnevaga: *ohvri telefonile saadetud teda kahjustavad pildid, ohvri telefonilt kahjustavate piltide edastamine, ohvri telefonile saadetud teda kahjustavad videoklipid, ohvri telefonilt saadetud kahjustavad videoklipid, ohvrit kahjustavate videoklippide edastamine*. Ohvripoolne kirjalik-verbaalne küberkiusamine sisaldas 8 küsimust seoses järgnevaga: *ohvrile saadetud kahjustavad e-kirjad, ohvrile saadetud ähvardavad e-kirjad, ohvrile saadetud kahjustavad sõnumid, ohvri loata tema interneti suhtluskeskkonna kasutamine teist kahjustava teksti edastamiseks, ohvrit kahjustavad naljad interneti suhtluskeskkonnas, ohvrit kahjustavad naljad internetikeskkonnas, ohvrile saadetud kahjustavad telefoni tekstisõnumid, ohvrile saadetud ähvardavad telefoni tekstisõnumid*. Agressoripoolse visuaalne küberkiusamine sisaldas 5 küsimust seoses järgnevaga:

teisi kahjustavate videoklippide saatmine, teisi kahjustavate videoklippide edastamine, teisi kahjustavate piltide tegemine, teisi kahjustavate piltide edastamine, teisi kahjustavate videoklippide tegemine ja edastamine. Agressoripoolse kirjalik-verbaalne küberkiusamine sisaldas 8 küsimust seoses järgnevaga: teise e-kirjakasti kasutamine kahjustava e-kirja saatmiseks, teisele kahjustava e-kirja saatmine, teisele kahjustavate sõnumite saatmine, suhtluskeskkonnas teise konto kasutamine kahjustavate tekstide edastamiseks, sotsiaalmeedias teise üle kahjustava nalja tegemine, internetikeskkonna loomine teist kahjustava nalja tegemiseks, teist kahjustavate tekstisõnumite saatmine, sihilik teise eemale jätmine küberkeskkonna tegevustest.

Küberkiusamise ohvri- ja kiusamiskäitumise hinnanguid mõõdeti ja kodeeriti samamoodi nagu eelpool toodud tavakiusamise puhul.

Andmeanalüüs

Uurimuse tulemusi analüüsiti erinevate kiusamis- ja ohvrikäitumise nii üksikküsimuste kui ka ankeedi üldliikide (füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne kiusamine ning visuaalne ja kirjalik-visuaalne) lõikes keskmiste näitajatena hinnanguskaaladel. Ankeedi andmete sisestamiseks ja kodeerimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi MS Excel 2013. Kvantitatiivses andmeanalüüsis keskmiste vaheliste statistiliselt oluliste erinevuste arvutamiseks kasutatakse *t*-testi.

Uuringu protseduur

Et tagada uurimisküsimuste valiidsus, viidi 2019. aasta sügisel läbi eeluurimus ühe kutsekooli õppurite seas. Eeluurimuses kasutati paber kandjal ankeeti ning uuritavatele tagati anonüümsus. Kui saadud info põhjal ei ole uurimuses osaleja isikut võimalik tuvastada, on uurimuses osaleja anonüümne (Cohen, *et al.*, 2017).

Kutsekooli viidi/saadeti ankeedid nii paber kandjal kui ka elektroonilisel kujul. Ankeet oli eesti- ja venekeelne, et uuringus osalejatel oleks võimalik ankeeti täita oma emakeeles.

Käesoleva töö raames tõlgiti ankeet nii tavakiusamise (Adolescent Peer Relations Instrument – APRI: Parada, 2000) kui ka küberkiusamise (Revised Adolescent Peer Relations Instrument – Bully and Target; RAPRI-BT: Griesel *et al.*, 2008) ulatuse kindlaks määramiseks vene keelde, kasutades tõlge-tagasitõlke meetodit, kaasates protsessi eksperte. Viidi läbi eeluurimus nelja

kutsekooli õppija seas, kontrollimaks kahe uurimisinstrumendi venekeelsete versioonide küsimuste mõistetavust, täiustades ankeetide instruksiooni.

Sihtrühmale tutvustati koolis uuringu ülesehitust ja mida selle abil uuritakse ning paluti osalejatel täita vastav ankeet. Ankeete täideti nii tunni ajal klassiruumis kui ka internetikeskkonnas. Uurimuses osalemine oli õppijatele vabatahtlik ja anonüümne. Käesoleva uurimuse andmete kogumiseks plaanis töö autor kasutada paber kandjal ankeeti ja ning olla ise ankeetide täitmise juures, et tekkinud küsimustele vastuseid anda. COVID-19 eriolukordadest tingituna oli võimalik koguda andmeid paberankeediga 62 õppurilt. 218 ankeedi vastused koguti elektrooniliselt Google Formsi keskkonnas.

Andmete kogumisest võttis osa kaks uurijat - antud töö autor ja kaasõppija Nele Paabus, kelle vahel andmete kogumine jaotus võrdselt. Lähtuvalt käesoleva töö autori ja uurimismeeskonna teise liikme Nele Paabuski valimi määratlusest seoses kutsekooli õppuritega ühendati andmekogumise protseduur koostöise tegevusena, et kaasata uurimusse rohkem uuritavaid.

Kutsekoolidele edastati koos elektroonilise ankeediga eesti- ja venekeelsed juhendid andmete kogumiseks. Uurimuses osalemine oli õppuritele vabatahtlik. Uurimuses osalejatele selgitati, millisel eesmärgil andmeid kogutakse. Rõhutati, et uuringus osalejatele on tagatud anonüümsus ning andmeid kasutatakse käesolevas uurimuses ja ei edastata kolmandatele osapooltele. Uurimuses osalejad täitsis elektroonilise ankeedi individuaalselt endale sobivas digivahendis.

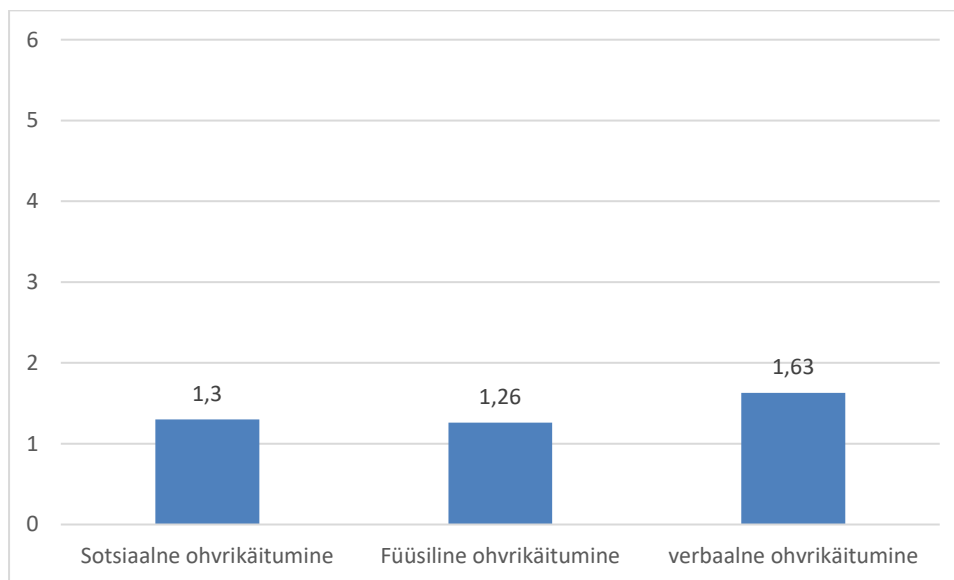
Uurimus kavandati ja viidi läbi, lähtudes Tartu Ülikooli teadustöö eetika nõuetest, mille alusel tagati, et vajaliku informatsiooni kogumisel ei kahjustatud uurimuses osalejaid. Tähelepanu pöörati anonüümsusele, privaatsusele, aususele ja konfidentsiaalsusele (Tartu Ülikool eetikaveeb, *s.a.*). Alaealiste õppurite lapsevanematelt küsiti koostöös kutsekooliga kooli listi kaudu nõusolek uurimuses osalemiseks. Neile selgitati uurimuse eesmärki ja kinnitati, et uurimuses osalejatale on tagatud anonüümsus.

Tulemused

Tavakiusamise ohvri- ja kiusamiskäitumise esinemissagedus kutsekooli õpilastel

Kutsekooli õpilaste ohvrikäitumise üldliikide esinemissagedus

Uurimuses osalenud kutsekooli õpilaste ohvrikäitumise esinemissageduse keskmine näitaja oli viimasel aastal kutsekoolis kõikide üldliikide – *sotsiaalne, füüsiline, verbaalne* löikes kokku 1,4. Võrreldes uurimuses osalenud kutsekooli õpilaste ohvrikäitumise üldliikide esinemissagedust omavahel, ilmnes statistiliselt oluline erinevus üldliikide *verbaalse ja füüsilise ohvrikäitumise* sageduse võrdluses ($t= 8,80$; $p<0,01$), kus verbaalse ohvrikäitumise sagedus oli kõrgem kui füüsilise ohvrikäitumise sagedus. Samasugune tendents ilmnes ka *verbaalse ja sotsiaalse ohvrikäitumise* sageduse võrdluses, kus verbaalset ohvrikäitumist esines sagedamini kui sotsiaalset ohvrikäitumist ($t= 7,55$; $p<0,01$). Võrreldes omavahel *füüsilise ja sotsiaalse ohvrikäitumise* sagedust, ilmnes keskmiste näitajate põhjal, et statsistiliselt oluline erinevus puudus Uuringu tulemuste põhjal saab järeldada, et kutsekooli õpilaste seas esineb ohvrikäitumise üldliikidest kõige sagedamini *verbaalset ohvrikäitumist*. Kõige vähem esineb kutsekooli õpilaste seas *füüsilist ohvrikäitumist*. (joonis 1).

Joonis 1. Kutsekooli õpilaste ohvrikäitumise üldliikide (sotsiaalse, füüsilise ja verbaalse) esinemissagedus

Kutsekooli õpilaste ohvrikäitumise esinemissagedus kolme ohvrikäitumise üldliigi lõikes

Võrreldes omavahel kutsekoolis õppivate noormeeste ja neidude ohvrikäitumise esinemissagedust kõikides üldliikide – *sotsiaalne, füüsiline, verbaalne* lõikes, selgus statistiliselt oluline erinevus sotsiaalse ohvrikäitumise puhul, kus noormeeste keskmine oli 1,21 ja neidude keskmine oli 1,41 ($t=3,73$; $p<0,01$) Uuringu tulemustest lähtuvalt saab järeldada, et kutsekoolis õppivate neidude sotsiaalse ohvrikäitumise esinemissagedus oli kõrgem kui kutsekoolis õppivatel noormeestel. Füüsilise ja verbaalse ohvrikäitumise esinemissageduses ei ilmnunud statistiliselt olulist erinevust kutsekoolis õppivate noormeeste ja neidude omavahelises võrdluses (tabel 2).

Tabel 2. Kutsekooli õpilaste ohvrikäitumise esinemissagedus kolme ohvrikäitumise üldliigi (sotsiaalse, füüsilise ja verbaalse) lõikes, t ja p väärtused

Ohvrikäitumise üldliik	Kokku keskmine	Noorehed keskmine	Neiud keskmine	t -väärtus	p väärtus
Sotsiaalne	1,30	1,21	1,41	3,73	0,00
Füüsiline	1,26	1,23	1,30	1,41	0,08
Verbaalne	1,63	1,63	1,60	0,37	0,36
Kokku	1,40	1,36	1,44	1,84	0,15

Verbaalse ohvrikäitumise liikide esinemissagedus

Uurimuses osalenud kutsekoolis õppivate nii noormeeste kui ka neidude hinnangul oli viimasel aastal verbaalse ohvrikäitumise liikidest kõige kõrgema esinemissagedusega *nalja tegemine* ja *narritamine*, kusjuures nende ohvrikäitumise liikide puhul ilmsid soolised erinevused-meessoost uuritavad olid kogenud neid ohvrikäitumise liike sagedamini kui naissoost. Kõige madalama esinemissagedusega oli verbaalse ohvrikäitumise liikidest *halvasti ütlemine* (tabel 3).

Tabel 3. Kutsekooli õpilaste verbaalse ohvrikäitumise esinemissagedus liikide lõikes

Verbaalse ohvrikäitumise liik	Noormehed keskmine	Neiud keskmine	t -väärtus	Keskmine kokku
ebaviisakad märkused	1,63	1,78	0,98	1,69
nalja tegemine	2,24	2,15	2,39*	2,20
narritamine	1,73	1,57	1,79*	1,66
halvasti ütlemine	1,37	1,26	0,99	1,32
negatiivsete hüüdnimedega nimetamine	1,48	1,47	0,47	1,48
norimine	1,44	1,47	0,42	1,45

* - $p<0,05$

Sotsiaalse ohvrikäitumise liikide esinemissagedus

Uurimuse tulemuste põhjal saab järeldada, et viimasel aastal oli kõige kõrgema esinemissagedusega sotsiaalse ohvrikäitumise liikidest kutsekoolis õppivate noormeeste seas *tahtlik välja jätmine* ja kutsekoolis õppivate neidude seas *kuulujuttude rääkimine*. Kõige madalama esinemissagedusega oli nii kutsekoolis õppivate noormeeste kui ka neidude hinnangul *sõprussuhetest välja jätmine*. Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid neljas liigis: *sõprussuhetest välja jätmine*, *kuulujuttude rääkimine*, *kõrvale jätmine*, *eakaaslastest kõrvale jätmine*. Antud liikide puhul ilmnisid soolised erinevused, kus kutsekoolis õppivad noormehed kogesid eelnimetatud ohvrikäitumise liike harvemini kui neid (tabel 4).

Tabel 4. Kutsekooli õpilaste sotsiaalse ohvrikäitumise esinemissagedus liikide lõikes

Sotsiaalse ohvrikäitumise liik	Noormehed keskmine	Neidud keskmine	<i>t</i> -väärtus	Keskmine kokku
sõprussuhetest välja jätmine	1,07	1,26	0,03*	1,15
kuulujuttude rääkimine	1,27	1,63	0,01**	1,43
tahtlik välja jätmine	1,40	1,54	0,20	1,46
ei olda sõber	1,25	1,38	0,15	1,30
kõrvale jätmine	1,12	1,28	0,05*	1,19
eakaaslastest kõrvale jätmine	1,12	1,41	0,03*	1,24

* - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$

Füüsilise ohvrikäitumise liikide esinemissagedus

Uurimuses osalenud kutsekoolis õppivate noormeeste hinnangul oli viimasel aastal kõige kõrgema esinemissagedusega füüsilise ohvrikäitumise liigid *tõukamine ja lükkamine*. Neidude hinnangul oli kõrgeima esinemissagedusega *meelega kokku põrkamine möödumisel*. Nii noormeeste kui ka neidude seas oli madalaima esinemissagedusega *asjade tahtlik lõhkumine*. Neidude seas oli sama esinemissagedusega veel *asjadega viskamine*. Statistiliselt oluline erinevus ilmnis füüsilise ohvrikäitumise liigis *meelega kokku põrkamine möödumisel*. Antud liigi puhul ilmnis sooline erinevus: kutsekoolis õppivad noormehed kogesid seda ohvrikäitumise liiki harvem kui neid (tabel 5).

Tabel 5. Kutsekooliõpilaste füüsilise ohvrikäitumise esinemissagedus liikide lõikes

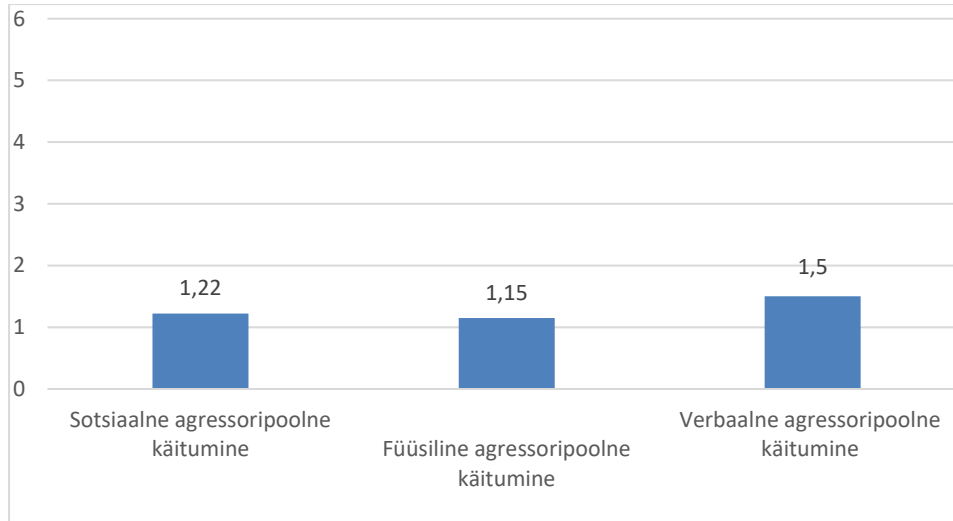
Füüsilise ohvrikäitumise liik	Noormehed keskmine	Neiud keskmine	<i>t</i> -väärtus	Keskmine kokku
asjade tahtlik lõhkumine	1,08	1,09	0,43	1,09
tõukamine ja lükkamine	1,36	1,48	0,17	1,41
löömine	1,34	1,39	0,35	1,36
meelega kokku põrkamine möödumisel	1,32	1,52	0,04*	1,40
asjadega viskamine	1,11	1,09	0,40	1,10
ähvardamine füüsilise vägivallega	1,19	1,20	0,46	1,20

* - $p < 0,05$ ***Kutsekooli õpilaste agressoripoolse kiusamiskäitumise esinemissageduse üldliikide lõikes***

Uurimuses osalenud kutsekooli õpilaste agressoripoolse käitumise esinemissageduse keskmine näitaja oli kõikide üldliikide – *sotsiaalne, füüsiline, verbaalne* lõikes kokku 1,29.

Võrreldes uurimuses osalenud kutsekooliõpilaste agressoripoolse käitumise üldliikide esinemissagedust omavahel, ilmnisid statistiliselt olulised erinevused kõikide üldliikide omavahelises võrdluses. Uuringu tulemustest lähtuvalt ilmnis statistiliselt oluline erinevus üldliikide *verbaalse ja füüsilise agressoripoolse käitumise* võrdluses ($t=12,57$; $p < 0,01$), kus verbaalse agressoripoolse käitumise sagedus oli kõrgem kui füüsilise agressoripoolse käitumise sagedus. Samasugune tendents ilmnis ka, kui võrreldi omavahel *verbaalset agressoripoolset käitumist ja sotsiaalset agressoripoolset käitumist* ($t=9,54$; $p < 0,01$) üldskoore, kus verbaalset agressoripoolset käitumist esines sagedamini kui sotsiaalset agressoripoolset käitumist. Veel ilmnis statistiliselt oluline erinevus füüsilise ja sotsiaalse agressoripoolse käitumise võrdluses ($t=2,98$; $p < 0,01$).

Uurimustulemustest lähtuvalt saab järeldada, et kõige sagedamini esineb kutsekooli õpilaste seas agressoripoolse kiusamiskäitumise üldliikidest verbaalset agressoripoolset käitumist, võrreldes füüsilise ja sotsiaalse agressoripoolse käitumisega, kusjuures agressoripoolse sotsiaalse kiusamiskäitumise esinemissagedus oli kõige madalam (joonis 2).

Joonis 2. Kutsekooli õpilaste agressoripoolse käitumise üldliikide (sotsiaalse, füüsilise ja verbaalse) esinemissagedus

Kutsekooli õpilaste agressoripoolse käitumise esinemissagedus

Võrreldes omavahel kutsekoolis õppivate noormeeste ja neidude agressoripoolse käitumise esinemissagedust kõikides üldliikides – *sotsiaalne, füüsiline, verbaalne*, selgusid statistiliselt olulised erinevused kõikide üldliikide võrdluses. Sotsiaalse agressoripoolse käitumise keskmine näitaja oli kutsekoolis õppivatel noormeestel 1,25 ja neidudel keskmine oli 1,18 ($t=2,20$; $p<0,01$). Füüsilise agressoripoolse käitumise keskmine näitaja oli kutsekoolis õppivatel noormeestel 1,20 ja ja neidude keskmine oli 1,09 ($t=4,08$; $p<0,01$). Verbaalse agressoripoolse käitumise keskmine näitaja oli kutsekoolis õppivatel noormeestel 1,62 ja neidudel 1,37 ($t=3,82$; $p<0,01$). Tulemustest lähtuvalt saab järeldada, et kutsekoolis õppivate noormeeste agressoripoolse käitumise üldliikide – *sotsiaalne, füüsiline ja verbaalne* esinemissagedus oli kõrgem kui kutsekoolis õppivatel neidudel (tabel 6).

Tabel 6. Kutsekooli õpilaste agressoripoolse käitumise esinemissagedus kolme agressoripoolse käitumise üldliikide (sotsiaalse, füüsilise ja verbaalse) lõikes, *t* ja *p* väärtused

Agressoripoolne käitumine	Kokku Keskmine	Noormehed Keskmine	Neiud Keskmine	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus
Sotsiaalne	1,22	1,25	1,18	2,20	0,01
Füüsiline	1,15	1,20	1,09	4,08	0,00
Verbaalne	1,5	1,62	1,37	5,18	0,00
Kokku	1,29	1,36	1,21	3,82	0,00

Verbaalse agressoripoolse käitumise liikide esinemissagedus

Uurimuse tulemustest lähtuvalt oli nii kutsekoolis õppivate noormeeste kui ka neidude hinnangul viimasel aastal verbaalse agressoripoolse käitumise liikidest kõrgeima esinemissagedusega *teise üle nalja tegemine*. Madalaima esinemissagedusega oli noormeeste seas *halvasti ütlemine* ja neidude seas *norimine*. Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid neljas liigis: *ebaviisakad märkused*, *narritamine*, *teise üle nalja tegemine*, *norimine*. Nende liikide puhul ilmnisid soolised erinevused: kutsekoolis õppivad noormehed kasutasid antud agressoripoolse kiusamiskäitumise liike sagedamini kui neid (tabel 7).

Tabel 7. Kutsekooliõpilaste verbaalse agressoripoolse käitumise esinemissagedus liikide lõikes

Verbaalse agressoripoolne käitumise liik	Noormehed keskmine	Neid keskmine	<i>t</i> -väärtus	Keskmine kokku
ebaviisakad märkused	1,57	1,40	0,05*	1,49
halvasti ütlemine	1,34	1,30	0,34	1,32
narritamine	1,78	1,37	0,00**	1,58
teise üle nalja tegemine	2,32	1,81	0,00**	2,07
norimine	1,35	1,13	0,00**	1,24
negatiivsed hüüdnimed	1,35	1,23	0,09	1,29

* - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$

Sotsiaalse agressoripoolse käitumise liikide esinemissagedus

Uurimuses osalenud kutsekoolis õppivate noormeeste ja neidude seas oli viimasel aastal sotsiaalse agressoripoolse käitumise liikidest kõrgeima esinemissagedusega *ei kutsuta kaasa*. Madalaima esinemissagedusega oli noormeeste seas *kuulujuttude rääkimine* ja neidude seas *kõrvale jätmine*. Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid neljas liigis: *juttude rääkimine*, *et ei meeldiks teistele*, *kuulujuttude rääkimine*, *kõrvale jätmine*, *tahtlik tegevustest välja jätmine*. Nende liikide puhul ilmnisid soolised erinevused, kus kutsekoolis õppivad noormehed kasutasid antud agressoripoolse käitumise liike sagedamini kui neid (tabel 8).

Tabel 8. Kutsekooliõpilaste sotsiaalse agressoripoolse käitumise esinemissagedus liikide lõikes

Sotsiaalse agressoripoolne käitumise liik	Noormehed keskmine	Neid keskmine	<i>t</i> -väärtus	Keskmine kokku
juttude rääkimine, et ei meeldiks teistele	1,20	1,11	0,05*	1,16
sõprussuhetest meelega välja jätmine	1,24	1,24	0,49	1,24
kuulujuttude rääkimine	1,12	1,04	0,01**	1,08

kõrvale jätmine	1,17	1,03	0,01**	1,10
tahtlik tegevustest välja jätmine	1,30	1,10	0,00**	1,20
ei kutsuta kaasa	1,48	1,54	0,33	1,51

* - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$

Füüsilise agressoripoolse käitumise liikide esinemissagedus

Uurimuse tulemuste põhjal ilmneb, et füüsilise agressoripoolse käitumise liikidest oli viimasel aastal kõrgeima esinemissagedusega kutsekoolis õppivate noormeeste seas *möödumisel meelega kokku põrgatud* ja neidude seas *tõukamine ja lükkamine*. Madalaima esinemissagedusega oli nii noormeeste kui ka neidude hulgas *asjade tahtlik rikkumine*. Statistiliselt olulised erinevused ilmnedid kolmes liigis: *möödumisel meelega kokku põrgatud*, *tõukamine ja lükkamine*, *ähvardus füüsiliselt haiget teha*. Nende liikide puhul ilmnedid soolised erinevused, kus kutsekoolis õppivad noormehed kasutasid antud agressoripoolse käitumise liike sagedamini kui neid (tabel 9).

Tabel 9. Kutsekooliõpilaste füüsilise agressoripoolse käitumise esinemissagedus liikide lõikes

Füüsilise agressoripoolne käitumise liik	Noormehed keskmine	Neidud keskmine	<i>t</i> -väärtus	Keskmine kokku
möödumisel meelega kokku põrgatud	1,38	1,11	0,00**	1,25
asjadega viskamine	1,10	1,06	0,18	1,08
löömine	1,14	1,09	0,17	1,11
asjade tahtlik rikkumine	1,07	1,02	0,08	1,05
tõukamine ja lükkamine	1,34	1,20	0,05*	1,27
ähvardus füüsiliselt haiget teha	1,26	1,06	0,01**	1,16

* - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$

Küberkiusamine ohvri- ja kiusamiskäitumise esinemissagedus kutsekooli õpilastel

Kutsekooli õpilaste küberkiusamise ohvrikäitumise esinemissagedus üldliikide lõikes

Uurimuses osalenud kutsekooli õpilaste küberkiusamise ohvrikäitumise esinemissageduse keskmine näitaja oli kõikide üldliikide – *visuaalne, kirjalik-verbaalne* lõikes kokku 1,14.

Antud uurimustulemuste põhjal ei ilmnunud küberkiusamise ohvrikäitumise üldliikides – *visuaalne* ja *kirjalik-verbaalne*, statistiliselt olulisi erinevusi ($t=0,53$; $p < 0,01$).

Võrreldes kutsekoolis õppivate noormeeste ja neidude küberkiusamise ohvrikäitumise liike – *visuaalne* ja *kirjalik-verbaalne*, ei ilmnunud statistiliselt olulisi erinevusi (tabel 10).

Tulemustest lähtuvalt saab järeldada, et kutsekoolis õppivate noormeeste ja neidude küberkiusamise ohvrikäitumise sageduses puudusid statistiliselt olulised erinevused. (tabel 10).

Tabel 10. Kutsekooli õpilaste küberkiusamise ohvrikäitumise esinemissagedus kahe ohvrikäitumise üldliigi (visuaalne ja kirjalik-verbaalne) lõikes, *t* ja *p* väärtused

Ohvrikäitumine	Kokku Keskmine	Noored Keskmine	Neid Keskmine	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus
Visuaalne	1,14	1,14	1,14	0,18	0,43
Kirjalik-verbaalne	1,14	1,13	1,15	0,87	0,19
Kokku	1,14	1,14	1,15	0,53	0,31

Ohvripoolse visuaalse küberkiusamise liikide esinemissagedus

Uurimuses osalenud kutsekoolis õppivate noormeeste ja neidude seas oli viimasel aastal ohvripoolse visuaalse küberkiusamise liikidest kõrgeima esinemissagedusega *ohvri telefonile saadetud teda kahjustavad pildid*. Nii noormeeste kui ka neidude seas oli madalaima esinemissagedusega *ohvri telefonilt saadetud kahjustavad videoklipid*. Statistiliselt oluline erinevus ilmnes ohvripoolse visuaalse küberkiusamise liigis *ohvri telefonilt kahjustavate piltide edastamine*. Selles liigis ilmnes sooline erinevus, kus noormehed kogesid antud ohvrikäitumise liiki sagedamini kui neidud (tabel 11).

Tabel 11. Kutsekooliõpilaste ohvripoolse visuaalse küberkiusamise esinemissagedus liikide lõikes

Ohvripoolse käitumise liik	Mehed keskmine	Naised keskmine	<i>t</i> - väärtus	Keskmine kokku
Ohvri telefonile saadetud teda kahjustavad pildid	1,22	1,21	0,46	1,22
Ohvri telefonilt kahjustavate piltide edastamine	1,06	1,13	0,05*	1,10
Ohvri telefonile saadetud teda kahjustavad videoklipid	1,19	1,14	0,23	1,17
Ohvri telefonilt saadetud kahjustavad videoklipid	1,06	1,04	0,59	1,05
Ohvrit kahjustavate videoklippide edastamine	1,17	1,15	0,37	1,16

* -*p*<0,05

Ohvripoolse kirjalik-verbaalse küberkiusamise liikide esinemissagedus

Uurimuse tulemuste põhjal saab järeldada, et kutsekoolis õppivate noormeeste ja neidude seas oli viimasel aastal ohvripoolse kirjalik-verbaalse küberkiusamise liikidest kõrgeima esinemissagedusega *ohvrile saadetud kahjustavad telefoni tekstisõnumid*. Neidude seas oli sama

esinemissagedusega veel *ohvrile saadetud kahjustavad sõnumid* ja noormeeste seas *ohvrile saadetud ähvardavad telefoni tekstisõnumid*. Madalaima esinemissagedusega oli nii noormeeste kui ka naiste seas *ohvri loata tema interneti suhtluskeskkonna kasutamine teist kahjustava teksti edastamiseks*. Ohvripoolse kirjalik-verbaalse küberkiusamise liikides ei ilmnenu statistiliselt olulisi erinevusi võrreldes erinevast soost uuritavaid (tabel 12).

Tabel 12. Kutsekooliõpilaste ohvripoolse kirjalik-verbaalse küberkiusamise esinemissagedus liikide lõikes

Ohvripoolse käitumise liik	Noorehed keskmine	Neid keskmine	t-väärtus	Keskmine kokku
Ohvrile saadetud kahjustavad e-kirjad	1,13	1,13	0,44	1,13
Ohvrile saadetud ähvardavad e-kirjad	1,11	1,18	0,15	1,15
Ohvrile saadetud kahjustavad sõnumid	1,13	1,21	0,11	1,17
Ohvri loata tema interneti suhtluskeskkonna kasutamine teist kahjustava teksti edastamiseks	1,06	1,05	0,45	1,05
Ohvrit kahjustavad naljad interneti suhtluskeskkonnas	1,14	1,19	0,25	1,16
Ohvrit kahjustavad naljad internetikeskkonnas	1,11	1,08	0,28	1,10
Ohvrile saadetud kahjustavad telefoni tekstisõnumid	1,19	1,21	0,39	1,20
Ohvrile saadetud ähvardavad telefoni tekstisõnumid	1,19	1,16	0,29	1,18

Kutsekooli õpilaste küberkiusamise agressoripoolse kiusamiskäitumise esinemissagedus üldliikide lõikes

Uurimuses osalenud kutsekoolis õppivate noormeeste ja neidude küberkiusamise agressoripoolse käitumise keskmine näitaja oli kõikide üldliikide – *visuaalne* ja *kirjalik-verbaalne* lõikes kokku 1,13. Antud uurimustulemuste põhjal ilmnis statistiliselt oluline erinevus agressoripoolse käitumise üldliikides ($t=6,55$; $p<0,01$), kus *visuaalse agressoripoolse küberkiusamise* sagedus oli kõrgem kui *kirjalik-verbaalse agressoripoolse küberkiusamise* sagedus (tabel 13). Samuti ilmnis statistiliselt oluline erinevus, kui võrreldi uurimuses osalenud kutsekoolis õppivate noormeeste ja neidude küberkiusamise *visuaalse agressoripoolse käitumise* esinemissagedust, kus noormeestel oli keskmine näitaja 1,24 ja neidudel 1,05 ($t=7,22$; $p<0,01$). Statistiliselt oluline erinevus ilmnis ka kutsekoolis õppivate noormeeste ja neidude küberkiusamise *kirjalik-verbaalse agressoripoolse käitumise* esinemissageduse võrdluses, kus noormeestel oli keskmine näitaja 1,16 ja neidudel 1,05 ($t=5,87$; $p<0,01$). Uuringu tulemuste põhjal saab järeldada, et kutsekoolis

õppivate noormeeste küberkiusamise *agressoripoolse kiusamiskäitumise* esinemissagedus võrreldes neidudega on kõrgem (tabel 13).

Tabel 13. Kutsekooli õpilaste küberkiusamise agressoripoolse käitumise esinemissagedus kahe agressoripoolse käitumise üldliigi (*visuaalne* ja *kirjalik-verbaalne*) lõikes, *t* ja *p* väärtused

Agressoripoolne käitumine	Kokku Keskmine	Noormehed Keskmine	Neiud Keskmine	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus
Visuaalne	1,15	1,24	1,05	7,22	0,00
Kirjalik-verbaalne	1,10	1,16	1,05	5,87	0,00
Kokku	1,13	1,2	1,05	6,55	0,00

Agressoripoolse visuaalse küberkiusamise liikide esinemissagedus

Uurimuses osalenud kutsekoolis õppivate meeste ja naiste seas oli viimasel aastal agressoripoolse visuaalse küberkiusamise liikidest kõrgeima esinemissagedusega meeste seas *teisi kahjustavate piltide edastamine* ja *teisi kahjustavate piltide tegemine*. Naiste seas oli kõrgeima esinemissagedusega *teisi kahjustavate videoklippide saatmine* ja *teisi kahjustavate videoklippide edastamine*. Madalaima esinemissagedusega oli meeste hulgas *teisi kahjustavate videoklippide tegemine ja edastamine*. Naiste seas oli madalaima esinemissagedusega *teisi kahjustavate piltide tegemine, teisi kahjustavate piltide edastamine ja teisi kahjustavate videoklippide tegemine ja edastamine*. Agressoripoolse visuaalse küberkiusamise kõikide liikide lõikes esinesid soolised erinevused, kusjuures kutsekoolis õppivad mehed kasutasid neid agressoripoolseid liike sagedamini kui naised (tabel 14).

Tabel 14. Kutsekooliõpilaste agressoripoolse visuaalse küberkiusamise esinemissagedus liikide lõikes

Agressoripoolne käitumise liik	Mehed keskmine	Naised keskmine	<i>t</i> -väärtus	Keskmine kokku
teisi kahjustavate videoklippide saatmine	1,26	1,07	0,00**	1,17
teisi kahjustavate videoklippide edastamine	1,23	1,07	0,00**	1,15
teisi kahjustavate piltide tegemine	1,27	1,04	0,00**	1,15
teisi kahjustavate piltide edastamine	1,27	1,04	0,00**	1,15
teisi kahjustavate videoklippide tegemine ja edastamine	1,20	1,04	0,00**	1,12

** - $p < 0,01$

Agressoripoolse kirjalik-verbaalse küberkiusamise liikide esinemissagedus

Uurimuse tulemuste põhjal saab järeldada, et kutsekoolis õppivate meeste ja naiste seas oli viimasel aastal agressoripoolse kirjalik-verbaalse küberkiusamise liikidest kõrgeima esinemissagedusega *sihilik teise eemale jätmine küberkeskkonna tegevustest*. Meeste seas oli madalaima esinemissagedusega *teise e-kirjakasti kasutamine kahjustava e-kirja saatmiseks* ja *suhtluskeskkonnas teise konto kasutamine kahjustavate tekstide edastamiseks*. Neidude hulgas oli madalaima esinemissagedusega *teise e-kirjakasti kasutamine kahjustava e-kirja saatmiseks*, *teisele kahjustava e-kirja saatmine*, *teisele kahjustavate sõnumite saatmine*, *suhtluskeskkonnas teise konto kasutamine kahjustavate tekstide edastamiseks* ja *internetikeskkonna loomine teist kahjustava nalja tegemiseks*. Agressoripoolse kirjalik-verbaalse küberkiusamise kõikide liikide lõikes esinesid soolised erinevused, kusjuures kutsekoolis õppivad mehed kasutasid neid agressoripoolseid liike sagedamini kui naised (tabel 15).

Tabel 15. Kutsekooliõpilaste agressoripoolse kirjalik-verbaalse küberkiusamise esinemissagedus liikide lõikes

Agressoripoolne käitumise liik	Mehed keskmine	Naised keskmine	t-väärtus	Keskmine kokku
teise e-kirjakasti kasutamine kahjustava e-kirja saatmiseks	1,06	1,01	0,03*	1,03
teisele kahjustava e-kirja saatmine	1,09	1,01	0,04*	1,05
teisele kahjustavate sõnumite saatmine	1,15	1,01	0,00**	1,09
suhtluskeskkonnas teise konto kasutamine kahjustavate tekstide edastamiseks	1,06	1,01	0,04*	1,04
sotsiaalmeedias teise üle kahjustava nalja tegemine	1,17	1,07	0,04*	1,12
internetikeskkonna loomine teist kahjustava nalja tegemiseks	1,17	1,01	0,00**	1,09
teist kahjustavate tekstisõnumite saatmine	1,23	1,10	0,03*	1,17
sihilik teise eemale jätmine küberkeskkonna tegevustest	1,32	1,15	0,02*	1,24

* - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$

Arutelu

Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli selgitada välja tava- ja küberkiusamise sagedus kutsekooli õppijate hinnangul ohvrikäitumise ning agressoripoolse kiusamiskäitumise kohta. Uurimistöös esitati neli uurimisküsimust.

Kutsekooliõpilaste seas on oluline märgata nii tavakiusamist kui ka küberkiusamist, sest erinevad uuringud on näidanud, et kiusamiskäitumise ohvritel võib tekkida vaimse tervise probleeme (Beilmann, 2017; Künnapuu, 2020). Kutsekoolide õpilased on haavatavamad kui gümnaasiumiõpilased, kuna kiusamiskäitumine toimub ka ühiselamutes, kus ohvrid ja agressorid koos elavad (Beilmann, 2017).

Esimese uurimusküsimuses küsiti, milline on erinevate ohvrikäitumise liikide (*füüsiline*, *sotsiaalne* ja *verbaalne* kiusamine ning *visuaalne* ja *kirjalik-verbaalne* küberkiusamine) esinemissagedus kutsekooli õppijate hinnangul.

Uurimustulemustest selgus, et kutsekooli õpilaste hinnangul esines viimasel aastal kutsekoolis kõige sagedamini tavakiusamise ohvrikäitumise üldliikidest *verbaalset ohvrikäitumist*. Kõige madalama esinemissagedusega oli *füüsiline ohvrikäitumine*. Ka varasematest uuringutest on välja tulnud, et õpilased satuvad sageli *verbaalse* kiusamiskäitumise ohvriteks (Välb, 2008). Paralleelsete tulemusteni on oma uurimuses jõudnud Kuusk (2020), kus gümnaasiumiõpilased pidasid tõsisemaks kiusamiskäitumise liigiks verbaalset ja füüsilist kiusamist. Küberkiusamise ohvrikäitumise üldliikide *visuaalne* ja *kirjalik verbaalne* esinemissageduse võrdluses erinevusi kutsekooli õppijate hinnangul ei leitud, viidates nende kahe liigi suhteliselt sarnasele esinemissagedusele Samas Naruskov (2020) toob oma uurimuses välja, et vanemad õpilased hindasid tõsiseks *visuaalset* küberkiusamist. Antud uurimustöö tulemustele toetudes ei esinenud soolisi erinevusi *visuaalne* ja *kirjalik verbaalne* kiusamiskäitumise võrdluses. Sarnaste tulemusteni on oma uuringus jõudnud mitmed uurijad, kus samuti puudusid soolised erinevused küberkiusamiskäitumise liikide võrdluses (Naruskov & Luik, 2015; Naruskov, 2009; Slonje & Smith, 2008), kus uuring oli läbi viidud tavakooli õpilaste seas. Vastupidistele tulemusteni, kus uuritavateks olid põhikooliõpilased, jõudsid oma uurimuses Kowalski ja Limber (2007), kelle uurimustulemuste kohaselt on tüdrukud enam küberkiusamise ohvrid kui poisid. Edaspidiste uurimuste käigus võiksid kutsekooli õppijate sooliste erinevustega seotud uuringud jätkuda ja tulemused täpsustuda.

Teises uurimisküsimuses uuriti, milline on erinevate agressoripoolse kiusamiskäitumise (*füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne* kiusamine ning *visuaalne ja kirjalik-verbaalne* küberkiusamine) esinemissagedus kutsekooli õppijate hinnangul.

Agressoripoolse kiusamiskäitumise üldliikide *füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne* kiusamine ning *visuaalne ja kirjalik-verbaalne* küberkiusamine esinemissageduse mõõtmistulemustest ilmnestid statistiliselt olulised erinevused kõikide tavakiusamise üldliikide *füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne* kiusamine omavahelises võrdluses. Kutsekooli õppijate hinnangul esines viimase aasta jooksul kõige sagedamini kutsekoolis agressoripoolset *verbaalset* kiusamiskäitumist. Kõige kõrgema esinemissagedusega oli *verbaalne* agressoripoolne kiusamiskäitumine, sellele järgnes *sotsiaalne* ja kõige madalam oli *füüsiline* agressoripoolne kiusamiskäitumine. Sarnaselt antud uurimustöö tulemustele leidsid uurijad (Xu *et al.*, 2020), et kutsekoolides leiab sagedasti aset *verbaalne* ja *füüsiline* kiusamiskäitumine. Uuringu tulemustest selgus, et kutsekoolis õppivate noormeeste küberkiusamise agressoripoolse kiusamiskäitumise esinemissagedus võrreldes neidudega on kõrgem. Samas Naruskovi uurimuses (2009), kelle uuritavateks olid põhikooliõpilased, ei leidnud kinnitust hüpotees, et poisid on sagedasemad küberkiusajad. Varasemad kutsekooli uuringud on näidanud, et poisid on kiusamiskäitumisega sagedamini seotud kui tüdrukud, olles nii agressori- kui ka ohvri rollis (Cheraghi & Piskin, 2011; Xu *et al.*, 2020). Samas kui uuriti tavakooli õpilasi, kelle keskmine vanus oli 15,3 eluaastat, selgus, et poisse kiusati tüdrukutega võrreldes kõigis küberkiusamise kategooriates sagedamini (Slonje & Smith, 2008). Käesolevas uuringust selgus veel, et kutsekooli õppurite seas oli visuaalse agressoripoolse küberkiusamise sagedus kõrgem kui *kirjalik-verbaalse* agressoripoolse küberkiusamise sagedus.

Kolmandas uurimusküsimuses uuriti, millised soolised erinevused esinevad erinevate ohvrikäitumise liikide (*füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne* kiusamine ning *visuaalne ja kirjalik-verbaalne* küberkiusamine) esinemissageduses kutsekooli õppijatel. Uuringutulemustest tuli välja, et neidude *sotsiaalse* ohvrikäitumise esinemissagedus oli kõrgem kui kutsekoolis õppijatel noormeestel. Varasem kutsekoolis läbi viidud uuring on näidanud, et poistel on sagedasem *füüsiline* ja *verbaalne* kiusamine kui tüdrukutel (Cheraghi & Piskin, 2011). Liikide põhiselt kogesid neid võrreldes noormeestega sagedamini *sõprussuhetest välja jätmine, kuulujuttude rääkimine, kõrvale jätmine, eakaaslastest kõrvale jätmine*. Xu jt. (2020) on oma uuringus leidnud, et kutsekoolis õppivad tüdrukud on rohkem seotud teiste halvustamisega

välimuse või puude pärast, kuulujuttude levitamise või teiste solvamisega läbi sotsiaalmeedia (nt. tekstsõnumid).

Kõige madalama esinemissagedusega oli kutsekoolis õppivate noorte hinnangul *sõprussuhetest välja jätmine*. Noormeestel oli sagedasem *tahtlik välja jätmine*. Verbaalse ohvrikäitumise liikidest oli kõrgema esinemissagedusega *nalja tegemine* ja *narritamine*, mida noormehed kogesid sagedamini kui neiud. Kõige madalama esinemissagedusega oli *verbaalse ohvrikäitumise liikidest halvasti ütlemine*.

Füüsilise ohvrikäitumise liikidest oli noormeeste hinnangul kõrgeima esinemissagedusega *tõukamine ja lükkamine*, neidudel *meelega kokku pörkamine möödumisel*, kusjuures neiud kogesid antud liike sagedamini kui noormehed. Kutsekooliõpilased hindasid madalaimaks füüsilise ohvrikäitumise liikidest *asjade tahtlik lõhkumine*.

Ohvripoolset *visuaalse* küberkiusamise liiki *ohvri telefonilt kahjustavate piltide edastamine* hindasid kutsekooliõpilased kõrgeima esinemissagedusega, kus tuli välja, et noormehed kogesid sagedamini antud ohvrikäitumise liiki. Ohvripoolse *kirjalik-verbaalse* küberkiusamise liikides ei ilmnenud statistiliselt olulisi erinevusi. Samas varasem tavakooli noorukitega läbi viidud uuring on näidanud, et tekstisõnumite läbi ohvriks langemise sageduse on suurem tüdrukutel kui poistel (Slonje & Smith, 2008; Nocentini *et al.*, 2010).

Neljandas küsimuses uuriti, millised soolised erinevused esinevad erinevate agressoripoolsete kiusamiskäitumise (*füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne* kiusamine ning *visuaalne ja kirjalik-verbaalne* küberkiusamine) esinemissageduses kutsekooli õppijatel. Uuringu tulemustest selgus, et noormeeste agressoripoolse käitumise üldliikide – *sotsiaalne, füüsiline ja verbaalne* esinemissagedus oli kõrgem kui kutsekoolis õppivatel neidudel.

Verbaalse agressoripoolse käitumise liikide põhiselt oli kutsekooli õppurite seas kõrgeima esinemissagedusega *teise üle nalja tegemine*. Noormehed kasutasid rohkem *ebaviisakad märkused, narritamine, teise üle nalja tegemine, norimine*, kui neiud.

Sotsiaalse agressoripoolse käitumise liikide kõrgeim esinemissagedus kutsekooli õppurite hinnangul oli *ei kutsuta kaasa*. Noormehed kasutasid sotsiaalse agressoripoolse käitumise liikidest statistiliselt oluliselt rohkem kui neiud *juttude rääkimine, et ei meeldiks teistele, kuulujuttude rääkimine, kõrvale jätmine, tahtlik tegevustest välja jätmine*.

Füüsilise agressoripoolse käitumise liikide esinemissagedus liikidest oli noormeestel kõrgeima esinemissagedusega *möödumisel meelega kokku pörganud ja neidudel tõukamine ja*

lökkamine. Noormehed kasutasid statistiliselt enam kui neid kolme liiki: *möödumisel meelega kokku põrgatud, tõukamine ja lökkamine, ähvardus füüsiliselt haiget teha*.

Nii agressoripoolne *visuaalne* kui ka *kirjalik-verbaalne* küberkiusamise sagedus oli kutsekoolis õppivatel noormeestel oluliselt kõrgem kui neidudel. Agressoripoolse *visuaalse* küberkiusamise kõikide liikide *teisi kahjustavate videoklippide saatmine, teisi kahjustavate videoklippide edastamine, teisi kahjustavate piltide tegemine, teisi kahjustavate piltide edastamine, teisi kahjustavate videoklippide tegemine ja edastamine* esinesid soolised erinevused, kus kutsekoolis õppivad noormehed kasutasid neid visuaalse agressoripoolse käitumise liike sagedamini kui neid. Osaliselt sarnaseid tulemusi, et enim kasutati internetis sõimamist, seejärel ignoreerimist, kuulujuttude levitamist aga filmimist ja pildistamist kasutati oluliselt vähem, leidis oma uurimuses Naruskov (2009), kelle uuritavateks olid põhikooliõpilased.

Töö piirangud ja praktiline väärtus

Käesoleva uurimustöö piiranguteks võib olla väike valim, mille takistuseks oli Covid 19 levik Eestis. Koolid olid kinni ja ei olnud võimalik uurimust läbi viia paber kandjal, et anda ka samaaegselt selgitusi ankeedi täitmise kohta ning koolid ei tahtnud õpilasi üle koormata liigsete internetis tehtavate küsitlustega, kuna kogu õppetöö oli üle viidud internetikeskkonnas.

Käesoleva töö teeb väärtuslikuks asjaolu, et ühe uurimuse raames uuriti nii tava- kui küberkiusamist eraldi agressori ja ohvri rollist lähtuvalt. Uurimustöö väärtuseks võib pidada ka seda, et uuriti nii tava- kui ka küberkiusamist üldliikide ja üksikliikide põhiselt. Autorile teadaolevalt ei ole Eestis uuritud kiusamiskäitumist kutsekooli õpilaste seas. Töö väärtuseks on ka asjaolu, et uurimus viidi läbi kutsekooli õppurite soolisi erinevusi silmas pidades, kiusamiskäitumise vallas.

Edaspidised uuringud võiksid olla suurema valimiga, et välja selgitada, kui suures ulatuses on kutsekoolis õppivate noorte seas levinud nii tava- kui ka küberkiusamine

Tänuõnad

Täna südamest magistr töö juhendajat Kristi Kõivu igakülgse mõistmise ja toetuse eest. Tahan tänada Nele Paabuskit, kelle empaatilisus ja motiveerimine viisid mind sihile. Täna kõiki uuringus osalenud kutseõppijaid, kes hoolimata keerulisest ajast leidsid aega ankeedile vastata.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Klaarika Siliksaar

/allkirjastatud digitaalselt/

Kasutatud kirjandus

- Beilmann, M. (2017). Dropping out because of the others: bullying among the students of Estonian vocational schools. *British Journal of Sociology of Education*, 38(8), 1139-1151.
- Chen, J. K., & Astor, R. A. (2011). School engagement, risky peers, and student–teacher relationships as mediators of school violence in Taiwanese vocational versus academically oriented high schools. *Journal of Community Psychology*, 39(1), 10-30.
- Cheraghi, A., & Piskin, M. (2011). A comparison of peer bullying among high school students in Iran and Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 15, 2510-2520.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. Routledge. London and New York.
- Dardiri, A., Hanum, F., & Raharja, S. (2020). The bullying behavior in vocational schools and its correlation with school stakeholders. *International Journal of Instruction*, 13(2), 691-706.
- Griezel, L., Craven, R. G., Yeung, A. S., & Finger, L. (2008). *The development of a multi-dimensional measure of cyber bullying*. Paper presented at Australian Association for Research in Education Conference. Külastatud aadressil <http://www.aare.edu.au/08pap/gri08737.pdf>
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2006). *Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying*. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4, 148-169.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Horváth, L. O., Balint, M., Ferenczi-Dallos, G., Farkas, L., Gadoros, J., Gyori, D., & Balazs, J. (2018). Direct self-injurious behavior (D-SIB) and life events among vocational school and high school students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(6), 1068.
- Kidron, A. (2008). *Uuri ja käsiraamat. Mis ja milleks? Kuidas? Mis meetodil? Teadus- ja rakendusuringuist psühholoogias*. Tartu: Tartu Ülikool
- Kiigemaa, K. (2015). *Lääne-Virumaa kahe kutsehariduskooli õpilaste kokkupuude enda hinnangul küberkiusamise ja tavakiusamisega ning suhtumine nendesse*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), S22-S30.

- Kuusk, K. (2020) *Koolikiusamise liigid, kiusamise kõrvalseisjad ja kiusamise võimalikud lahendused gümnaasiumiõpilaste hinnangul*. Publitseerimata magistr töö. Tartu Ülikool.
- Kõiv, K. (1999). Kiusamise mõiste ja põhjused. A. Praks (Toim), Rohkem koolirõõmu. Konverents kiusamisest (lk. 6-14). Tallinn: *Eesti Noorsotöö Keskus Noorteliikumine TORE*.
- Kõiv, K. (2001). Koolikiusamine kui probleem. I. Kraav, & K. Kõiv (Toim), *Sotsiaalpedagoogilised probleemid üldhariduskoolis* (lk 131-144). Tartu: OÜ Vali Press.
- Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: Õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. Tartu: Lastekaitse Liit.
- Monks, C. P., & Coyne, I. (Eds.). (2011). *Bullying in different contexts*. Cambridge University Press.
- Nartgün, Ş. S., & Cicioğlu, M. (2015). Problematic internet use and cyber bullying in vocational school students. *International Online Journal of Educational Sciences*, 7(3), 48, 385-396.
- Naruskov, K., & Luik, P. (2015). Küberkiusamise fenomeni tajumine Eesti õpilaste seas: sooline võrdlus kiusamise kriteeriumite ja liikide alusel. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 3(2), 186-215.
- Naruskov, K. (2009). *Küberkiusamine kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakonna kooli näitel*. Publitseerimata magistr töö. Tartu Ülikool.
- Naruskov, K. (2020). *The perception of cyberbullying among Estonian students according to cyberbullying types and criteria*. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R., & Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, behaviours and definition in three European countries. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 20(2), 129–142.
- Oja, L., Piksööt, J., Aasvee, K., Haav, A., Kasvandik, L., Kukk, M., Kukke, K., Rahno, J., Saapar, M. & Vorobjov, S. (2019). *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine: 2017/2018. õppeaasta uuringu raport*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut; 2019.
- Olweus, D. (1995). Bullying or peer abuse at school: Facts and intervention. *Current Directions in Psychological Science*, 4(6), 196-200.
- Olweus, D. (1996). Bully/victim problems at school: Facts and Effective Intervention. *Reclaiming Children and Youth. Journal of Emotional and Behavioral Problems*, 5(1), 15–22.

- Olweus, D. (1999). *Sweden*. In P. K. Smith, Y. Morit, J. Junger-Tas, D. Olweus., R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 7–27). London and New York: Routledge.
- Parada, R. H. (2000). *Adolescent Peer Relations Instrument: A theoretical and empirical basis for the measurement of participant roles in bullying and victimization of adolescence: An interim test manual and a research monograph: A test manual*. Penrith South, DC, Australia: Publication Unit, Self-concept Enhancement and Learning Facilitation (SELF) Research Centre, University of Western Sydney.
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147-154.
- Smith, P. K. (2013). School bullying. *Sociologia, problemas e práticas*, 71, 81-98.
- Smith, P. K. (2016). Kiusamisvastane sekkumine koolis. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 4(2), 118-141.
- Smith, P. K. (2012). Cyberbullying and cyber aggression. In S. R. Jimerson, A. B. Nickerson, M. J. Mayer, & M. J. Furlong (Eds.), *Handbook of school violence and school safety: International research and practice* (pp. 93–103). Washington: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Songsiri, N., & Musikaphan, W. (2011). Cyber-bullying among secondary and vocational students in Bangkok. *Journal of Population and Social Studies* 19(2), 235-242.
- Sukk, M., & Soo, K. (2018). Kalmus V., Kurvits R. & Siibak A. (toimetajad), EU kids online'i Eesti 2018. aasta uuringu esialgsed tulemused. Tartu: Tartu Ülikool
- Tamm, L. (2015). *Küberkiusamise ja tavakiusamise seosed ja erinevused ühe Eesti kutsekooli 16-aastaste noorte ja nende lapsevanemate arvamuste põhjal*. Publitseerimata bakalaureusetöö Tartu Ülikool
- Tartu Ülikool eetikaveeb (s.a.). Teadustöö eetika. Külalastatud aadressil <https://www.eetika.ee/et/teaduseetika/teadustoo>
- Underwood, M. K., & Ehrenreich, S. E. (2017). The power and the pain of adolescents' digital communication: Cyber victimization and the perils of lurking. *The American Psychologist*, 72(2), 144–158.

- van Geel, M., & Vedder, P. (2020). Does cyberbullying predict internalizing problems and conduct problems when controlled for traditional bullying?. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(2), 307-311.
- Välb, K. (2008). *Kiusajate, ohvrite ja kontrollgrupi õpilaste sotsiaalsete oskuste võrdlus kutsekoolis*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Värnik, A; Sisask, M; Värnik, P; Mark, L; Vaikma, J; Rebane, K; Mitendorf, A. (2015) *Koolinoorte vaimne tervis kokkuvõtte raport*. Tallinn: Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool
- Xu, S., Ren, J., Li, F., Wang, L., & Wang, S. (2020). School bullying among vocational school students in China: prevalence and associations with personal, relational, and school factors. *Journal of Interpersonal Violence*, pp 1–21. Külastatud aadressil: https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0886260520907360?casa_token=wocVKApzj2UAAAAA:MpD2mgC1GjOmwy4mKlOOlmgPQmbvapuA4swwQon1XtZkxYviiK_gepyeeqtxbcsSwo4sQWQkuRWwZg

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Klaarika Siliksaar,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Kiusamis- ja ohvrikäitumise sagedus kutsekooli õppijate hinnangul, mille juhendaja on Kristi Kõiv reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Klaarika Siliksaar

24.05.2021